

ДЖЕРЕЛА ТРУДНОЩІВ ПРИ ВЖИВАННІ СТРУКТУР *PASSÉ COMPOSÉ* МАЙБУТНІМИ ФІЛОЛОГАМИ, ЩО ВИВЧАЮТЬ ФРАНЦУЗЬКУ МОВУ ЯК ДРУГУ ІНОЗЕМНУ

Л.М. Черноватий, докт. пед. наук, А.О. Коваленко (Харків)

Виходячи з аналізу спеціального зрізу, автори формулюють висновок про те, що головним джерелом, яке негативно впливає на функціонування навичок вживання *Passé composé* студентів, що вивчають французьку мову як другу іноземну, є внутрішньомовна, а не міжмовна інтерференція, та пропонують шляхи його врахування у процесі навчання.

Ключові слова: внутрішньомовна інтерференція, джерела негативного впливу на функціонування граматичних навичок, методика навчання французької мови,

Л.Н. Черноватый, А.А. Коваленко Источники трудностей при употреблении структур *Passé composé* будущими филологами, изучающими французский язык как второй иностранный. Исходя из анализа специального среза, авторы делают выводы о том, что главным источником, который отрицательно влияет на функционирование навыков употребления *Passé composé* студентами, которые изучают французский язык как второй иностранный, является внутриязыковая а не межъязыковая интерференция, и предлагают пути его учета в процессе обучения.

Ключевые слова: внутриязыковая интерференция, источники отрицательного влияния на функционирование грамматических навыков, методика обучения французского языка.

L.M. Chernovaty, A.O. Kovalenko. Sources of difficulties in the use of *Passé composé* structures by students majoring in Philology (Minor: French language). Basing upon the analysis of a special test data, the authors argue that intralanguage (and not interlanguage) interference is the main factor that negatively influences the usage of *Passé composé* by students learning French as their second foreign language, and suggest ways of taking this factor into account in the process of teaching.

Key words: intralanguage interference, methods of teaching French, sources of negative impact upon grammar subskills operation.

Формування іншомовної граматичної компетенції є важливим аспектом реалізації змісту Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти у країнах континенту [2] та вимог Програм з іноземних мов для майбутніх філологів [8], зокрема стосовно тих, що вивчаються як другі іноземні. Головним завданням з точки зору розвитку згаданої компетенції є розробка нових підходів, які сприяли б формуванню загальної комунікативної компетенції майбутніх філологів для забезпечення спілкування в усіх видах мовленнєвої діяльності. Згадані підходи мають ґрунтуватися на надійних наукових даних стосовно змісту засвоєння та особливостях функціонування іншомовних граматичних навичок у різних сферах спілкування. Відповідно, метою нашого дослідження було визначено вивчення джерел труднощів, які впливають на майбутніх філологів, що вивчають французьку мову як другу іноземну, при вживанні структур *Passé composé*, а також визначення рівня володіння ними згаданими структурами. Об'єктом дослідження є процес функціонування франкомовної граматичної компетенції у майбутніх філологів, що вивчають французьку мову як другу іноземну, а предметом – джерела труднощів, що впливають на них при вживанні структур *Passé composé*.

У методичних дослідженнях розглядалося широке коло питань щодо проблем формування граматичної компетенції встановлені етапи формування рецептивних і репродуктивних граматичних навичок та сформульовані принципи організації й навчання граматичного матеріалу [7;9;10], досліджена організація граматичного матеріалу [7;9;10], розроблені вправи для навчання практичної граматики [1;3-7;9-11] тощо. Проте згадані роботи виконані майже виключно на матеріалі навчання англійської та німецької мов, а стосовно французької мови обсяг досліджень проблем формування граматичної компетенції є досить обмеженим. Що стосується ж праць з навчання граматики майбутніх філологів, що вивчають французьку мову як другу іноземну, виконаних в руслі Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, то подібні роботи практично відсутні, що й визначає актуальність нашої статті.

Матеріалом дослідження була вибрана граматична форма минулого часу *Passé composé*, яка має значну комунікативну цінність, оскільки широко вживається у процесі спілкування. Досліджуваними були 55 студентів 3-5 курсів англійського відділення факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, що вивчали фран-

цюзьку як другу іноземну, 50 жінок та 5 чоловіків віком від 20 до 25 років. На час дослідження досвід студентів у вивченні французької мови коливався від 2,5 до 4,5 років із середнім навантаженням в 7 академічних годин на тиждень. Дослідження проводилося у формі зрізу, що включав 80 завдань, 9 з яких перевіряли ступінь володіння структурою *Passé composé*. Під час зрізу студентам пропонувалося заповнити пропуски у французьких реченнях, поставивши дієслова в дужках у потрібному граматичному часі. Наприклад, у реченні (*Je _____ (manquer) mon train hier*) очікувалося вживання дієслівної форми *j'ai manqué*. Загальний відсоток правильності заповнення пропусків у 9 реченнях, де очікувалося вживання *Passé composé*, склав 82,5%. Розподіл та характер помилок за реченнями наводиться нижче.

Речення 1 (*Il _____ (rater) son examen il y a deux jours. – Він не склав іспит два дні тому*), де вимагалось використання форми *a raté*, не викликало жодних проблем у досліджуваних (98% правильності). Лише в одному випадку зафіксована внутрішньомовна інтерференція з боку простої дієслівної форми *Passé simple*, внаслідок чого студентка пропустила допоміжне дієслово *avoir* та помилилася при утворенні форми дієслова *rater*, вживши форму *rata* (порівняйте: *Il parla*) замість *a raté*.

У реченні 2 (*Il _____ (ne pas faire) cet exercice hier. – Він не виконав цю вправу вчора*) очікувалося вживання форми *n'a pas fait*, з чим досліджувані загалом добре впоралися (95% правильності). Незначна кількість помилок була пов'язана з внутрішньомовною інтерференцією, яка спричинювала помилкове утворення форми *Participe passé* дієслова *faire* (вживання *n'a pas fais* замість *n'a pas fait*) (67% від загальної кількості помилкових замінів), або з помилками у застосуванні форм дієслова *avoir* (33%) – вживання форми першої особи однини замість третьої (використання *n'ai pas fais* замість *n'a pas fait*).

Правильність заповнення пропуску у реченні 3 (*Chère Christine, je _____ (recevoir) ta lettre hier. – Дорога Кристино, учора я отримав твого листа*), де очікувалося вживання дієслівної форми *j'ai reçu*, знаходиться на такому ж рівні, що і в попередньому реченні (95%). Тут зафіксовано лише два типи помилок: один випадок використання *j'ai recevu* замість *j'ai reçu*, що можна пояснити недостатнім во-

лодінням навичкою утворення форм дієслова *recevoir*, а також дві спроби застосувати *je reçu* замість *j'ai reçu*, де одночасно має місце як невірне утворення дієприкметника минулого часу від дієслова *recevoir* (що вірогідно пояснюється недостатнім володінням навичкою утворення відповідної форми), так і відсутність допоміжного дієслова *avoir* (що може спричинюватися інтерференцією за формою з боку простих форм минулого часу *Passé simple*).

Деяко складнішим для досліджуваних (91% правильності) виявилось речення 4 (*Il _____ (venir) il y a deux jours. – Він приїхав два дні тому*), з очікуваною дієслівною формою *est venu*. У 60% хибних замінів студентів вживали допоміжне дієслово, однак помилково застосовували *avoir* замість *être*, що можна пояснити внутрішньомовною інтерференцією. Решта 40% помилок також пов'язані з внутрішньомовною інтерференцією, або з боку форми *Passé simple* (20%), яка спричинює пропуск допоміжного дієслова *avoir* та невірне утворення форми *Participe passé* дієслова *venir* (наслідком якого є вживання форми *viendre* замість *est venu*), або з боку форми *Futur Simple* (20%), що одночасно є причиною як випадіння допоміжного дієслова *avoir*, так і невірного утворення форми *Participe passé* дієслова *venir* (застосування форми *viendra* замість *est venu*).

Заперечне речення 5 (*Gaston _____ (ne pas participer) à ce match avant-hier. – Гастон не брав участі у цьому матчі позавчора*), з очікуваною дієслівною формою *n'a pas participé*, виявилось відносно нескладним для досліджуваних (89% правильності). Нечисленні помилки відносилися до тих же типів, які вже спостерігалися у попередніх реченнях. У 33% помилкових замінів зафіксований пропуск допоміжного дієслова *avoir*, що логічно пояснити впливом внутрішньомовної інтерференції з боку форми *Imparfait*, зважаючи на дієслівну форму, яку запропонували досліджувані (*participait* замість *a pas participé*). Решта 67% хибних замінів викликана дією іншого джерела того ж типу інтерференції, що спричинює плутання допоміжних дієслів *avoir* і *être*, внаслідок чого досліджувані намагалися вживати форму *n'est pas participé* замість *n'a pas participé*.

Заперечне речення 6 (*Nathalie _____ lui _____ (ne pas répondre) hier. – Наталі не відповіла йому вчора*), де очікувалося застосування форми *ne lui a pas répondu*, виявилось помірно складнішим (81% правильності) для досліджуваних. Головним джере-

лом труднощів у даному випадку виявилася не стільки сама дієслівна форма, скільки порядок слів, проблеми з яким ускладнювалися одночасною наявністю заперечної форми речення та непрямого додатка перед дієсловом. Надмірне інтелектуальне напруження та внутрішньомовна інтерференція, пов'язана з недостатнім розвитком навичок студентів щодо структурного оформлення речення, спричинювали пропуски окремих компонентів або помилкові заміни. Так у 15% випадків взагалі спостерігався пропуск смислової частини присудка (дієслова *répondre*) через надмірну увагу до порядку слів, внаслідок чого ця частина речення передавалася за допомогою словосполучення ne lui a pas замість ne lui a pas répondu. У 39% помилкових заміни зайва концентрація на згаданих труднощах вилились у плутанину стосовно набагато простіших форм дієслова *avoir* у третій та першій особах однини, результатом чого стало словосполучення ne lui ai pas répondu замість очікуваного ne lui a pas répondu. У 23% випадків студентам вдавалося зберегти усі необхідні елементи цього фрагменту речення, і навіть у правильних формах, однак тоді давалася взнаки недостатня сформованість навички структурного оформлення речення, зокрема тієї її частини, яка регулює порядок слів, що призводило до помилкового розміщення займенника після заперечної частки pas, тоді як він має передувати допоміжному дієслову, тобто студенти намагалися застосувати форму n`a pas lui répondu замість ne lui a pas répondu.

Лише у одного студента зафіксований вплив внутрішньомовної інтерференції простої дієслівної форми французької мови, у даному випадку, з боку *Passé simple* (вживання ne lui répondis замість ne lui a pas répondu), що зумовило пропуск допоміжного дієслова *avoir*, а також невірне утворення форми *Participle passé* дієслова *répondre* (плутання з формами першої та другої особи *Passé simple* – порівняйте: *je finis, tu finis*). Доцільно відзначити також пропуск частки pas у цьому реченні, що, зважаючи на елементарність даної операції, додатково свідчить про негативний вплив надмірної концентрації на якості функціонування навички структурного оформлення речення. Ще у 15% помилкових заміни, внаслідок надмірної уваги до дієслівної форми, спостерігався пропуск займенника lui, який супроводжувався або внутрішньомовною інтерференцією з боку форми *Passé simple*, що спричинювала невірне утворення форми *Participle*

passé дієслова *répondre* (плутання з формами першої та другої особи *Passé simple* – порівняйте: *je finis, tu finis*) – n`a pas répondis замість ne lui a pas répondu, – або внутрішньомовна інтерференція при утворенні форми *Participle passé* дієслова *répondre* (плутання відмінювання дієслів другої та третьої групи – порівняйте: *Nathalie a fini*) – n`a pas répondi замість ne lui a pas répondu.

Правильність заповнення пропуску у реченні 7 (*Je _____ (faire) tous les exercices de grammaire hier. – Учора я виконав усі граматичні вправи*), з очікуваною дієслівною формою j`ai fait, ненабагато нижча показана у попередньому реченні, і склала 79%. Схожою виявилася й динаміка помилкових заміни. Один студент пропустив допоміжне дієслово *avoir*, що можна пояснити внутрішньомовною інтерференцією з боку простих дієслівних форм (*Passé simple* або *Imparfait*), а вживання форми fai замість ai fait найлогічніше обґрунтувати плутанням форми *Participle passé* дієслова третьої групи (*faire*) з формою дієслова першої групи. У двох випадках допоміжне дієслово *avoir* хоч і вживалося, але у помилковій формі (a fait замість ai fait), що викликано слабкою диференціацією форм третьої та першої осіб однини згаданого дієслова. В інших випадках правильне вживання допоміжного дієслова *avoir* супроводжувалося помилками в утворенні форми *Participle passé* дієслова *faire*, які пояснюються внутрішньомовною інтерференцією, що призводить до плутання форми *Participle passé* дієслова третьої групи (*faire*) з формою дієслова першої групи (наслідком якої є вживання ai fai замість ai fait) – 12,5% помилкових заміни у цьому реченні та заміни очікуваної дієслівної форми ai fait на ai fais – 50%.

Правильність заповнення пропуску у реченні 8 (*Je lui _____ (écrire) il y a 15 jours. – Я їй написав н'ятнадцять днів тому*), де очікувалося вживання дієслівної форми ai écrit, знаходилася на помірно задовільному рівні (71% правильності), а динаміка помилкових заміни подана далі.

В одному випадку спостерігався пропуск допоміжного дієслова *avoir*, що можна пояснити внутрішньомовною інтерференцією з боку *Futur dans le passé*, враховуючи форму *Participle passé* дієслова *écrire*, запропоновану досліджуваною (écrivais замість ai écrit). В усіх інших випадках допоміжне дієслово *avoir* було наявне, однак його вживання супроводжувалося іншими помилками. П'ять студентів (26%

від усіх помилкових заміन у цьому реченні) правильно вжили форму допоміжного дієслова *avoir*, однак сплутали афікси, пропонуючи форму ai écrits замість ai écrit. Ще двоє досліджуваних коректно застосували допоміжне дієслова *avoir*, але знаходилися під впливом внутрішньомовної інтерференції, плутаючи принципи утворення форми *Participe passé* дієслів різних груп, і застосовуючи правила першої групи до дієслова третьої групи (*écrire*), внаслідок чого вживалася форма ai écrité замість ai écrit.

Інші випадки хибних заміин у цьому реченні були пов'язані з помилками у вживанні допоміжного дієслова *avoir*. Сім студентів (37% від усіх помилкових заміин у цьому реченні) вірно вжили форму *Participe passé* дієслова *écrire*, однак сплутали форми дієслова *avoir*, вживаючи форму третьої особи однини замість першої, і відповідно пропонуючи варіант a écrit замість ai écrit. Застосування форми третьої особи однини дієслова *avoir* замість першої зафіксовано і в усіх інших випадках хибних заміин, проте тут вони додатково супроводжувалися невірним утворенням форми *Participe passé* дієслова *écrire* (одна студентка використала форму a écrit замість ai écrit). Інша, під впливом міжмовної інтерференції, перенесла принципи утворення форми *Participe passé* дієслова першої групи на дієслово третьої групи (*écrire*), що, разом з помилкою у виборі форми допоміжного дієслова *avoir*, спричинило появу форми a écrité замість ai écrit. Ще в одному випадку внаслідок сплутання афіксів вживалася форма a écrits замість очікуваної ai écrit.

Набагато більше проблем виникло з реченням 9 (*Il m'écrit que ses parents déjà _____ (partir) en France. – Він пише мені, що його батьки вже поїхали до Франції*), де вимагалася вживання дієслівної форми sont déjà partis. Правильність заповнення пропуску у цьому реченні склала лише 49 %, а динаміка помилкових заміин відзначалася набагато більшою варіативністю, порівняно з попередніми реченнями.

Найпоширенішою помилкою виявилася вживання étaient déjà partis замість sont déjà partis – усього 10 випадків, що складає 38% від усіх помилкових заміин у цьому реченні. Застосування étaient partis замість sont partis можна пояснити інтерференцією за формою з боку структури *Plus-que-parfait*. Ще у 5 випадках (19% від усіх помилкових заміин у цьому реченні) спостерігалася відсутність узгодження числі з підметом дієприкметника минулого часу від дієслова *partir* (вживання sont déjà parti замість sont déjà

partis), що вірогідно виникає з причини недостатньої сформованості відповідної навички. Таке припущення підтверджується результатами аналізу інших помилок. В одному випадку (4% від усіх помилкових заміин у цьому реченні) має місце одночасна наявність двох типів помилок, які розглядалися вище – вживання структури *Plus-que-parfait* та відсутність узгодження дієприкметника минулого часу від дієслова *partir* у числі з підметом, – що спричинило вживання словосполучення étaient déjà parti замість sont déjà partis.

Відсутність узгодження у числі з підметом дієприкметника минулого часу від дієслова *partir* спостерігалася ще у 7 випадках (28% від усіх помилкових заміин) у сполученні з іншими помилками. Три студенти правильно вибрали допоміжне дієслово (*être*), однак помилилися при виборі його форми, невірно вживаючи étaient parti (плутання з третьою особою множини *Plus-que-parfait*), était parti (плутання з третьою особою однини *Plus-que-parfait*) та est parti (плутання з третьою особою однини *Passé Composé*) замість sont déjà partis. Останній вид помилки зафіксований ще в одному випадку, але у сполученні з правильним вживанням дієприкметника минулого часу від дієслова *partir* (est partis).

Ще у трьох випадках відсутність узгодження дієприкметника минулого часу від дієслова *partir* у числі з підметом доповнювалася заміною допоміжного дієслова *être* на *avoir* через їх плутання. Внаслідок цього студенти пропонували такі форми як ont parti (просте плутання допоміжних дієслів), avez parti (плутання допоміжних дієслів разом із заміною третьої на другу особу множини), а також avaient été parti замість sont déjà partis (невиправдана заміна допоміжного дієслова разом із плутанням за формою з *Plus-que-parfait* та пасивною конструкцією). З іншого боку, вживання форми parti у сполученні з допоміжним дієсловом *avoir* можна і не розглядати як помилку, якщо припустити, що студенти застосовували її усвідомлено враховуючи непотрібність узгодження дієприкметника минулого часу з підметом в структурах з *avoir* за умови відсутності прямого додатка перед дієсловом (наприклад, *J'ai vu les filles devant la maison*, але *Je les ai vues devant la maison*).

У двох випадках дієприкметник минулого часу від дієслова *partir* вживався правильно, однак спостерігалися інші відхилення, зокрема, заміна допоміжного дієслова *être* на *avoir* в *Plus-que-parfait* (avaient

partis), а також відмова від вживання будь-якого допоміжного дієслова під впливом інтерференції за формою з боку простих форм минулого часу *Passé simple*, що спричинило застосування форми *partis* замість *sont partis*.

Узагальнено види помилок при вживанні *Passé composé* майбутніми філологами, що вивчають французьку мову як другу іноземну, та їх відносна питома вага подані у таблиці 1.

Таблиця 1

**Джерела помилок при вживанні
Passé composé майбутніми філологами,
що вивчають французьку мову як другу
іноземну та їх відносний вплив**

Види помилок	Кількість
1. Помилки в утворенні форми <i>Participe passé</i>	53
2. Помилкове вживання одних афіксів замість інших при утворенні дієслівних форм	30
3. Помилкове вживання одних форм допоміжного дієслова <i>avoir</i> замість інших	30
4. Помилкове вживання одних форм допоміжного дієслова <i>être</i> замість інших	5
5. Помилкове вживання допоміжного дієслова <i>avoir</i> замість <i>être</i> і навпаки	5
6. Пропуск допоміжного дієслова <i>avoir</i>	8
7. Пропуск смислових слів	3
8. Порухення порядку слів	1
УСЬОГО ПОМИЛОК	135

Як впливає з таблиці 1, практично усі види помилок можна пояснити впливом внутрішньомовної інтерференції. Помилки в утворенні форми *Participe passé*, так само як і хибне вживання одних афіксів замість інших при утворенні дієслівних форм, трапляються внаслідок недостатньої диференціації елементів різних граматичних структур. Внаслідок цього студенти або несистематично плутають афікси, вживаючи їх відносно форм, на які вони не поширюються, або повністю переносять форми певних структур на ситуації, що вимагають застосування інших граматичних явищ (наприклад, вживання форм *Passé simple* або *Imparfait* замість *Participe passé* тощо). Характерною ілюстрацією цієї тези є відносно висока

частотність випадків помилкового використання одних форм допоміжних дієслів (*avoir* та *être*) замість інших (40 помилок), навіть незважаючи на те, що парадигма їх відмінювання є відносно обмеженою.

До числа двоїстих помилок, тобто тих, що можуть мати подвійну інтерпретацію (з одного боку, їх можна пояснити впливом внутрішньомовної, а з іншої – міжмовної інтерференції) відносяться пропуск допоміжного дієслова *avoir* (це можна тлумачити і як помилку, що трапилася внаслідок відсутності допоміжних дієслів у відповідних структурах рідної мови студентів так і як наслідок негативного впливу з боку структур французької мови, що не використовують допоміжних дієслів, наприклад, *Passé simple* або *Imparfait*), а також порушення порядку слів. Незначну кількість пропусків смислових слів найпростіше пояснити надмірною концентрацією на структурних труднощах речення, оскільки випадки таких пропусків зафіксовані лише в реченні 6, що якраз і відзначається структурною складністю.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє сформулювати певні висновки. По-перше, рівень навичок структурного оформлення речення в *Passé composé* у майбутніх філологів, що вивчають французьку мову як другу іноземну, знаходиться загалом на задовільному рівні. З іншого боку, цей рівень можна підвищити за рахунок науковообґрунтованої системи вправ для формування навичок вживання структур часу та виду, яка враховувала б, поміж іншого, джерела труднощів, що впливають на студентіву процесі засвоєння та вживання згаданих структур. Головним серед таких джерел є внутрішньомовна інтерференція, що спричинює помилкове перенесення принципів вживання одних структур системи часу та виду на інші. У вивченні механізмів згаданого переносу та розробці науковообґрунтованої системи вправ для формування навичок вживання структур часу та виду французької мови ми і вбачаємо перспективи подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вовк О.І. Методика навчання граматичного аспекту спілкування студентів-філологів / О.І. Вовк // *Studia Germanica et Romanica*. – Донецьк, 2006. – Т. 3. – № 1(7). – С. 144-155.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. видання С.Ю. Ніколаєва – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Ильин М.С. Основы теории упражнений по иностран-

- ному языку / М.С. Ильин. – М. : Просвещение, 1975. – 126 с. 4. Лapidус Б.А. Типология упражнений: дискуссия продолжается / Б.А. Лapidус // Иностранные языки в высшей школе. – М. – 1982. – № 14. – С. 24-38. 5. Малышевская Л.П. Управление процессом формирования речевых грамматических навыков : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Методика обучения иностранным языкам» / Л.П. Малышевская. – Воронеж, 1980. – 17 с. 6. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах / С.Ю. Ніколаєва, О.Б. Бігич, Н.О. Бражник та ін. – К. : Ленвіт, 1999. – 220 с. 7. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е.И. Пассов. – М. : Просвещение, 1991. – 223 с. 8. Програма з англійської мови для університетів/інститутів/С.Ю. Ніколаєва, М.І. Соловей, Ю.В. Головачта ін. – К. : Ленвіт, 2001. – 245 с. 9. Складання граматичних структур англійської мови в школі / Н.К. Складання – К.: Радянська школа, 1982. – 104 с. 10. Черноватий Л.Н. Основы теории педагогической грамматики иностранного языка : дис. ... доктора пед. наук: 13.00.02 / Черноватый Леонид Николаевич. – Харьков, 1999. – 459 с. 11. Шатилов С.Ф. Вопросы обучения грамматическому аспекту устной речи на иностранном языке в средней школе и вузе / С.Ф. Шатилов // Сб. науч. стат. – Л. : Издательство ЛГУ им. А.А.Жданова, 1971. – 232 с.